

u »hrvatskom pravu« nepoznata (Lapčani, Rad JAZU 300, str. 535)? Ako i sam autor konstatira, da su u pogledu nasljednog prava žena propisi u *trsatskom, riječkom, poljičkom i splitskom statutu* vrlo slični (85, bilj. 19), onda bi u najmanju ruku morali genezu pravnih propisa u spomenutim statutima tumačiti na mnogo široj osnovi. A da ne govorimo o tome, da nedostaje bilo kakva usporedba između statuta dalmatinskih gradova i onih u Hrvatskom Primorju i u Istri. Ako se naime postavi tvrdnja, da je nešto karakteristično za »hrvatsko pravno područje«, onda se sama od sebe nameće zadaća, da se odredi i ono što nije karakteristično! Da se tako postupalo, vjerojatno bi se došlo do drugih rezultata i s obzirom na genezu općina i s obzirom na posebno »hrvatsko pravo«. Navedeni momenti upućuju na to, da se, po mom uvjerenju, ne mogu određeni pravni i politički oblici vezivati samo uz određene narodne skupine.

I najzad, čini mi se, da se promjene, do kojih je u položaju općina u Istri i Kvarneru došlo s obzirom na vrhovnu vlast, koju su općine priznavale, ne mogu nazvati »pokmećivanjem«, »infeodacijom« ili »tipičnim feudalnim podložništvom«. Koliko se god položaj općina pogoršavao (u smislu povećavanja tereta), po pravnom su položaju njihovi stanovnici ostali *pučani*. Imali su dakle onaj položaj, koji su im osiguravali statuti i zakoni.

DIE FRAGEN DER GESELLSCHAFTSSTRUKTUR DER KVARNER- GEMEINDEN IN DER NEUEREN HISTORISCHEN LITERATUR

Zusammenfassung

D. Verf. gibt eine kritische Übersicht der wichtigsten Theorien und Annahmen in der Literatur, welche nach 1945 erschienen ist und versucht am Ende die noch ungelöste Fragen festzustellen und klar umgrenzen.

VPRAŠANJE HRVATSKE KRAJINE V KVARNERU

Bogo Grafenauer

Barada je svojo zgoraj prikazano obravnavo notranje strukture hrvatskih županij povezal z domnevo, ki je pobleže zvezana tudi s slovensko zgodovino, namreč z razmerjem naših krajišnikov do Hrvatske in s teritorialnim razvojem Istre. Severozahodni del Hrvatske po opisu Konstantina Porfirogeneta — t. j. ozemlje med Liko (Krbava, Lika in Gacka) in Rašo v Istri, o katerega ureditvi nima Porfirogenet nobenega podrobnejšega podatka — je po njegovem mnenju sestavljal posebno »Krajino«, v katero naj bi spadali tudi kvarnerski otoki Krk, Cres in Lošinj (Hrvatski vlasteoski feudalizam, str. 13—23). Središče te »obmejne, pretežno vojaške enote« (13) naj bi bilo na Krku. Dokazovanje je skopo. Imenovanje Trsata ob Erikovi smrti leta 799 kot »Liburniae civitas« (več frankovskih analov) oziroma »Liburnorum urbs« (Saxo, oboje Fr. Kos, Gradivo I, št. 326) mu dokazuje »vojno-obrambeni trdnjovski, tako imenovani sistem castrorum« na celini od Vinodola proti zahodu; glavni dokaz za obstoj Krajine pa so besede v datiranju drugega dela napisa na Baščanski plošči: »v dni Kos'm'ta obladajučago v'su k'rainu«; datiranje vlade tega kneza na Krku gre od konca Zvonimirove vlade (Beuc, Vjesnik drž. ahiva u Rijeci I, 1953,

str. 24) do »pred 1116«, v čemer se po *V. Štefaniću* »strinjajo vsi raziskovalci«, on sam pa vendar dostavlja, da »se to ne sme trditi z gotovostjo« (EJ I, 1955, str. 384—387). Po Baradovem mnenju je ta Krajina mišljena pod imenom *Liburnia* že v frankovskih virih ob Erikovi smrti (Fr. Kos, n. n. m. in 329) ter ob Bornovi smrti leta 821 v frankovskih državnih analih (Fr. Kos, n. d. II, št. 67; ne v vita Hludowici, kot pomotoma trdi Suić, Radovi JAZU u Zadru II, 1955, str. 282), prav tako pa tudi v *Chronicon pictum Vindobonense* (c. 47, Fr. Kos, n. d. III, št. 357, zdaj Szentpéteri, *Scriptores rerum Hungar.* I, 1937, str. 363) pod imenom *marchia Dalmaciae*, ki da jo je okrog 1064 (vsekakor pred 1074) Zvonimir s pomočjo ogrskega kralja Salamona in vojvode Gejza vnovič iztrgal Karantancem, ki so jo bili osvojili. Z obstojem Krajine razlaga tudi sporočilo legendarne rabske *Historiae s. Christophori martyris* (iz začetka 14. stoletja) o »nekem knezu (comes) ogrskega kralja, po imenu Sergiju«, ki je napadel Rab z vojsko, zbrano na Krku, kajti sporočilo, da so bili »pod kraljevo oblastjo... tedaj vsi drugi otoki (sc. razen Raba), pa tudi velik del Hrvatov na kopnem se je pokoril zapovedim istega kneza« naj bi spet dokazovalo Krajino Bašćanske plošče (za tekst gl. F. Šišić, *Priručnik izvora*, str. 586—587, 624—625, za datiranje na leto 1116 prav tam, 591—592, in *Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića*, I, 1944, str. 33). Prav ob vojni z Benetkami v letih 1115—1118 naj bi se šele Krajina razbila: otoki so prešli pod benečansko oblast, Istra od Raše do Reke pod oblast nemškega cesarja Henrika, ki je v vojni Benetkam pomagal, ozemlje vzhodno od Rečine pa je ostalo pri Hrvatski. Poleg teh neposrednih navaja še nekaj posrednih »dokazov«, tako cerkveno povezanost Krajine — z izjemo Osora — do 12. stoletja (kakor je namreč spadalo sprva pod škofijo na Krku ozemlje, ki ga je dobila med 1154 in 1168 ustanovljena in 1178 obnovljena škofija v Senju, tako naj bi spadalo k njej tudi ozemlje, ki je prišlo pod škofijo v Pulju), obseg »najbolj živega središča« glagoljaštva na severnem Jadranu in »težnje in prizadevanja krških knezov«, da si pridobe za svojo fevdalno posest dele nekdanje Krajine, kar naj bi izviralo iz tradicije o tej nekdanji enoti. Vsa krajina naj bi bila — zaradi svojega vojaškega značaja — »kraljevska patrimonialna posest« (territorium regale) z isto ureditvijo, kakor so jo — po Baradovem mnenju — imele druge županije.

Posamezne dele Baradove hipoteze o Krajini sta poskusila podpreti vsak na svoj način *Ivan Beuc* (Osorska komuna u pravnopovijesnom svijetlu, *Vjesnik drž. arh. u Rijeci* I, 1953, str. 10—36) in *Mate Suić* (Granica Liburnije kroz stoljeća, Radovi Instituta JAZU u Zadru 2, 1955, str. 279—293), vtem ko je *Vinko Valčić* smatral Baradova izvajanja glede obsega Krajine kot rešitev »z veliko stopnjo verjetnosti«, čeprav še ne definitivno, toda izrazil je rezervo glede drugega njegovega izvajanja (HZ IX, 1956, str. 253—254). *Oleg Mandić* je v svoji kritiki sprejel Baradovo idejo Krajine, pač pa se je uprl njegovim izvajanjem o njeni družbeni ureditvi (HZ V, 1952, str. 131—138). Pač pa je v celoti zavrnil Baradovo teorijo *Marko Kostrenčić* (O radnji prof. dr. Mihe Barade, Hrvatski vlasteoski feudalizam, JAZU, 1953, predavanje 26. maja 1953).

Beuc je Baradovo hipotezo v celoti sprejel in ponovil. Ker je Barada ostal dolžan vsako argumentacijo za enačbo Liburnia = Krajina, ki je v nasprotju s prevladujočim prepričanjem hrvatske historiografije o pripadnosti kvarternskih *otokov* in ne le otoških *mest* k bizantinski Dalmaciji (prim. F. Šišić, *Povjest Hrvata* I, str. 445 in drugje; P. Skok, *Dolazak Slavena na Mediteran*, 1953, str. 108, 116, 121—122, in *Slavenstvo i romanstvo na mediteranskim ostrvima* I, 1950, str. 11—77; G. Novak, *Prošlost Dalmacije* I, 1944, str. 94—96; M. Barada, *Hrvat. enc.* IV, 1942, str. 439—441; drugače je sodil že prej V. Klaić, *Krčki knezovi Frankopani*, 1901, str. 78, in *Povjest Hrvata* I, 1899, str. 32 in 36, brez argumentacije pa sta sedaj spremenila svoje mnenje M. Barada, *Hrvat. vlasteoski*

feudalizam, str. 14, in G. Novak, EJ II, 1956, str. 643), je poskušal Beuc dokazati, da so bila tudi na otokih mesta bizantinska le do svojega obzidja, podeželje pa da je spadalo pod hrvatske vladarje. Tradicionalno stališče hrvatske historio-
grafije glede mest na kopnem, ki ga je mogoče podpirati z nekaj podatki Konstantina Porfirogeneta, razširja s tem na otoke. Toda dokazi ne vzdrže kritike. Pri davku, ki so ga od 882 plačevala mesta hrvatskemu vladarju, je prezrl, da ne gre za ureditev uživanja katerihkoli posestev izven mestnega obzidja (11—12), marveč za posestva »na celini« (*εις τὴν ἡπειρον*; Rački, Doc., str. 372), ne pa na otokih. Primer Dubrovnika, kjer poznamo to dajatev v poznejšem času (M. Dinić, Dubrovački tributi, Glas SAN 168, 1935, str. 207—223), kaže, da se mogoriš ni plačeval niti za »Otoke« niti za *ovo* Astarejo, marveč le za določene dele te (Rijeke, Zaton in Poljice na humskem in Žrnovnica-Župa na trebinjskem ozemlju). Suićevi dokazi o kontinuiteti antične limitacije na zadarskem in splitskem (salonskem) »polju« (*ager centuriatus*) kažejo celo na verjetnost, da tudi na kopnem mesta niso nikdar izgubila vsega svojega zemljišča (Ostaci limitacije naših primorskih gradova u ranom Srednjem vijeku, Starohrvatska prosvjeta, III. ser., 5, 1956, str. 7—19). Pri dalmatinskih mestih je težišče potemtakem vsekakor na širšem »pomirjenju« mest s Slovani in ne le na konkretnih zemljiščih; le tako je namreč mogoče razložiti dejstvo, da so otoška mesta plačevala skoraj iste zneske kakor mesta na kopnem. Dokazovanje razlik med Osorom kot romanskim mestom in Belim kot hrvatsko »teritorialno vaško občino« z listinama ob priznanju benečanske oblasti leta 1118 (Rački, Doc., str. 34—36, gl. tudi Rad JAZU 45, 1878, str. 134—135, in 48, 1879, str. 222 in 223) je neutemeljeno tako zaradi nezanesljivosti listine o Belem kot zaradi prevelike podobnosti pogojev in previsoke vsote tributa Belega za vaško občino. Reči je mogoče edino to, da so bili leta 1000 na otoku poleg mesta Osora tudi tako *romanski* kakor *hrvatski* »kasteli«, ki pa se niso med seboj v razmerju do mesta prav nič razlikovali (Rački, Doc., str. 426). Še bolj neutemeljeno je izvajanje takšnih zaključkov za otoke na podlagi naslovljencev poslanice papeža Ivana VIII. iz leta 879. Zato pa te teze neposredno nasprotujejo podatku Konstantina Porfirogeneta, da so otoki »pod oblastjo Dalmacije« (*ὀπὸ τὴν ἐπιουράτειαν τῆς Δελματίας*), česar glede pomena ni mogoče izenačiti s pripovedovanjem istega pisca o nekdanjem obsegu »teme Dalmacije« na kopnem, ki je prišlo pod slovansko oblast (*ὅπως ἐλήφθη παρὰ τῶν Σκλαβικῶν ἔθνων, καὶ κρατηθέντα παρὰ τῶν εἰρημένων Σκλάβων*; Rački, Doc., str. 267 in 405). Nobenega dokaza ni, da bi se od Štefana Držislava dalje, ko se je oblast hrvatskih kraljev raztezala tudi na temo Dalmacijo, ta kdaj teritorialno zmanjšala v korist Hrvatske ali kakega njenega posebnega dela (gl. J. Ferluga, Vizantiska uprava Dalmacije, 1957, str. 87—150). Svoje stališče poskuša dokazati tudi s pomočjo družbene in pravne ureditve. Toda o vaških občinah na Osoru ni nobenih konkretnih podatkov, njihovo opisovanje po bizantinskem »poljedelskem zakonu« (*nómos georgikós*, iz konca 7. ali kvečjemu še iz prvih desetletij, ne pa druge polovice 8. stoletja, gl. G. Ostrogorski, Geschichte d. Byzantinischen Staates, 1952², str. 74 sl.) pa vselej ostane opis po *bizantinskih* in ne hrvatskih virih, kajti teze o slovanskem vplivu na to zakonodajo nikakor ni mogoče razširiti v trditev, da je ta zakon »temeljil na slovanskem običajnem pravu« (20). Skratka, ta del Beučevega izvajanja je prav tako neopravičena generalizacija, kakršno srečamo tudi pri prikazovanju komunalne samouprave Osora v uporabi določb privilegijev trogirskega tipa (str. 31—36). Vse, kar se da za Osor konkretno dokazati (razpolaganje vladarja z otokom, nenavezanost kmečkega prebivalstva na grudo, t. j. njegova osebna svoboda, obstoj kastelov, vojaška dolžnost v obliki milice), pa je vsekakor lažer razložiti v okviru bizantinskih pravnih odnosov v okviru teme Dalmacije kakor s »patrimonialno posestjo« hrvatskega kralja. To velja toliko

bolj, ker tako položaj osorskega kneza (dohodki iz javnopравnih dajatev, ki niso spremenjene v dohodke zemljiškega gospoda od njegove zemlje!) in vstevanje kmečkega prebivalstva v sloj pučanov kažeta, da »fevdalizacija« ni bila zaključena do kraja. Hrvatski vpliv, dokazljiv v poznejši dobi, se torej omejuje kvéčjemu le na nekatere funkcije v upravi (podžup, pristav, perman, morda tudi satnik), če ne celo le na nazive teh institucij.

Suić je v svojih stališčih do Baradove »Krajine« previdnejši. Dvomi o teritorialni enakosti Liburnije, marchiae Dalmatiae in Krajine, dopušča celo, da bi bilo ime »Krajina« le onomastičen preostanek iz starejše dobe, a vendar dokazuje »pedslovanske tradicije tega obrambnega področja«, obstoj posebne pokrajine Liburnije okrog leta 800, ki da je kot takšna prešla pod oblast hrvatskega kneza konec Bornove vlade in v kateri dopušča, čeprav spet morda le kot dediščino preteklosti, »posebno organizacijo« v smislu krajine. Vendar je tudi njegovo dokazovanje trdno le glede antike. Za predrimsko dobo je dokazal, da je Liburnija sprva zajemala severno Dalmacijo med Zrmanjo in Krko z otoki od Raba do Murterja, ob keltskem vdoru v 4. stoletju pa da so se Liburni razširili ob velebitskem primorju proti severu in na kvarnerske otoke (274—279). Ob začetku rimske dobe se je meja Liburnov in Liburnije proti Istri ustalila na Raši (279—281), seveda pa je Liburnija le del rimske province Dalmacije. V spremembo meje na področju Liburnije s tem, da bi bila meja med Dalmacijo in Istro prestavljena med okrog 170 in pred 238 zaradi enotne ureditve obrambe Italije proti barbarskim vdorom (gl. B. Benussi, *Nel medio evo*, 1897, str. 56 ss.; Lj. Hauptmann, *Erläuterungen zum Histor. Atlas d. österr. Alpenländer I/4*, 2. zv., 1929, str. 238; hipoteza je torej že stara in ne šele Degrassijeva iz zadnjega časa, str. 281), *Suić* ne verjame, češ da organizacija praetenturae Italiae et Alpium ne zahteva »uklapanje teritorija, što ga ona štiti, u sastav Italije«, marveč se »pretenture uvijek isturaju naprijed, izvan teritorija, koji se želi braniti« (281). Toda »pravilo« tu ne drži! V zvezi z organizacijo te obrambne črte je bila namreč prav tako odvzeta Carnia Noriku in Emona Panoniji ter obe priključeni k Italiji (Lj. Hauptmann, n. d., str. 323—329; o razvoju obrambne črte gl. B. Saria, *Doneski k vojaški zgodovini naših krajev v rimski dobi*, GMS XX, 1939, str. 134—148; B. Grafenauer, *Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev*, 1952, str. 389—425)! Zakaj naj bi veljalo ob Kvarnerju drugačno načelo, ko gre za isto obrambno organizacijo? Pozneje sicer *Suić* vendarle priznava, da je bil »od rimskih vremena (sc. v 5. stoletju) do 6. stoljeća . . . jedan dio stare antičke Liburnije izdvojen iz teritorija Dalmacije i uključen u obrambeni sistem« (286). Tu se opira na podatke vojaškega seznama *Notitia Dignitatum* o tractus Italiae circa Alpes in njihovem poveljniku (comes [limitis] Italiae) ter na Kasiodorovo omembo gotskega comes insulae Curritanae et Celsinae, kar vse združuje v enoten gotski obrambeni sistem: Pod kvarnerskega gotskega comesa je »logično« moralo spadati tudi »susjedno kopno u Kvarneru«, in to je bila pokrajinska celota kot del obrambnega sistema na vzhodni meji Italije. Potrdilo te nove zahodne meje Dalmacije išče tudi pri Ravenskem geografu (6. stoletje!?), po katerem se končuje Italija »negdje oko Tarsatike« (*Suić* očitno misli na področje vzhodno od tega kraja!). Tej pokrajinski celoti naj bi poslej ostalo ime Liburnija in tako naj bi ga spoznali in uporabljali tudi frankovski pisci okrog leta 800. Takšen pomen izraza pri frankovskih piscih še posebej dokazuje z dejstvom, da se lokalizira pri njih v Liburnijo le Trsat, nikdar pa mesta v dalmatinskem delu stare Liburnije med Zrmanjo in Krko. Toda comes (limitis) Italiae ni bil »gotški«, kajti zadnja redakcija *Not. Dign.* izvira iz okrog leta 450, poveljuje pa redni rimski vojski (legiones I—III Juliae Alpinae)! *Limes Italicus* je v drugi polovici 5. stoletja propadel, Odoakar pa je celo vrnil mejo Italije nazaj na Hrušico in

Rašo in vrnili Panoniji in Liburniji ozemlje, na katerem so stale zapuščene clausurae Alpium, zadnjič omenjene ob hunskem prehodu preko Hrušice v Italijo. Prav Ravenski anonim dokazuje ta povratek meje, ko navaja, da se spuščajo Julijske Alpe, »ki omejujejo samo Italijo«, k Jadranskemu morju »ne daleč od mesta Trsata v provinci Liburniji, v kraju, ki se imenuje Phanas« — torej ne vzhodno, marveč zahodno od Trsata, pri Plominu. Gotski comes na Krku za Teoderikove vlade (do 526) torej s tem sistemom nima nobene zveze. Pa tudi za povezovanje Krka s kopnim ne daje podlage: znan nam je le po formuli o podelitvi časti gotskega comesa v posameznih *mestih* (Formulae comitivae Gothorum per singulas civitates!), ne za »comesa provinciae«. Njegova funkcija je bila torej nedvomno le poveljstvo nad gotsko posadko na Krku in Cresu (W. Ensslin, Theoderich der Grosse, 1947, str. 197—198). Končno je pa prav za zaključek antike v naših krajih, za dobo gotske oblasti in bojev med Goti in Justinijanom okrog leta 535 mogoče dokazati, da je bilo ime Liburnia še živ pojem, in sicer v starem pomenu pokrajine med Krko in Rašo, od Nina do Labina; zdi se celo, da se je pojem Liburnije v velebitskem primorju v tem času vendarle razširil v notranjost vsaj na vso Liko, čeprav bi šla predaleč trditev, da je bila stara Dalmacija kot takšna razdeljena po črti od Krke nekam proti severu med Dalmacijo na vzhodu in Liburnijo na zahodu. Če bi opisoval »provincio« Liburnijo le Ravenski anonim (okrog 700), bi seveda mogli dvomiti. Toda tudi gotovo dobro poučeni sodobnik Prokopij uporablja ime Liburnija za deželo, ki sega do Skradina in Burnuma (Fr. Kos, Gradivo I, št. 19 do 21, in še Prokopij, De bello goth. I, 16, ed. Haury II, str. 85). Tako se vendarle postavlja vprašanje, ali ni izraz Liburnija v frankovskih analih le za karolinško renesanso značilna uporaba antičnega pokrajinskega imena, kakor je mislil že Šišić (Povijest Hrvata, I, str. 307—308). Ob tej možnosti bi Suičev ugovor glede *obsega* Liburnije pri lokaliziranju dalmatinskih mest »v Dalmacijo« ne pomenil ničesar več; konkretne kraje je namreč mogoče lokalizirati le v resnično obstoječe pokrajine. Toda zakaj je pri Trsatu leta 799 drugače? Erikova smrt pri Trsatu je očitno široko odmevala, ne le pri ljudeh, ki so pokrajine ob severnem Jadranu poznali. Geografski priročnik karolinške dobe je bil poleg neke oblike Tabulae Peutingerianae prav Ravenski geograf. Frankovski analisti v resnici ne vedo o Trsatu nič več kot te, kar vsebuje anonimova Kozmografija (Kozmografija: civitate Tarsatica provinciae Liburniae; Annales regni Francorum: iuxta Tarsaticam Liburniae civitatem in podobno drugi). Iz Pavlinove pesmi pa je mogoče sklepati celo, da je Liburnija tudi takrat sestavni del Dalmacije, in to kot resnične politične enote, ki je Erikovi pohodi niso zajeli, marveč je na njeni meji ob Trsatu izgubil življenje (»Ukrotil je najbolj divja barbarska plemena, ki jih opasuje Drava, oklepa Donava, ki jih skriva v mladikah Azovsko morje, ki jih utesnjuje vodovje slanega Črnega morja, ki jih ustavlja meja Dalmacij«; Suičeva razlaga na str. 284 je napačna); ali more biti naključje, da je bil Pavlin pri opisu severnih osvajanj tako radodaren, na jugu pa se je ustavil na meji Dalmacije, kjer je Erik v resnici padel? Pri takšnem stanju pač tudi omembe Liburnije ob opisu hrvatske kneževine, ki se pojavlja le enkrat v frankovskih državnih analih, ni mogoče razlagati drugače kot uporabo antičnega pokrajinskega imena, ki pa stvarno že davno ni več živelo.

Poskusi dopolnitve Baradove argumentacije so torej spodleteli. *Mandić* k razpravi o bistvu vprašanja Krajine ni prispeval ničesar, ker je domnevo o obstoju »zapadne krajine stare hrvatske države« sprejel kot verjetno (132), vse druge pripombe (domneva o »svobodnih vaških občinah« kot njeni družbeni organizaciji; dvom o sistemu castrorum) pa opiral le na teorijo in ne na podatke zgodovinskih virov. Pač pa je *Kostrenčić* zavrnil velik del Baradovega doka-

zovanja. Trdil je, da je po poznejših podatkih o Vinodolu zgrešeno prištevati v Vinodol tudi Trsat in opirati na imenovanje Trsata kot »civitas« oziroma »urbs« domnevo o sistemu castrorum v vsem tem predelu. Izraz »civitas« je za to teorijo gotovo preslaba podlaga, saj sta na razpolago dve manj daljnosežni prirodnejši razlagi: izraz je najbrž prevzet od Ravenskega anonima; sicer pa izraz lahko pomeni tudi le to, da je bilo v kraju še videti ostanke nekdanje zidane rimske naselbine (gl. Fr. Zwitter, Predzgodovina mest in meščanstva na starokarantanskih tleh, ZC VI—VII, 1952-53, str. 220—224). Seveda pa je prav tako dvomljiva Kostrenčičeva domneva, da gre morda za naselje v »urbani-stičnem smislu« (7), utemeljevana le z analistovim imenovanjem prebivalcev Trsata »oppidani«. Kostrenčič nadalje opozarja, da so razni predeli »Krajine« pripadali različnim pokrajinam: otoki k bizantinski Dalmaciji, le ozemlje na kopnem pa k Hrvatski. Ker sta bili škofiji dve (poleg krške tudi osorska), tudi s cerkvenimi mejami ni mogoče podpirati teze o povezanosti v eno pokrajino. Podatke o Sergiju osporava zaradi značaja vira, izraz »krajina« na Baščanski plošči pa razlaga kot »krajina otoka Krka u suprotnosti s gradom Krkom« (9).

Vendar je pa prav pri vprašanju pomena izraza »krajina«, izhodišču Baradove domneve, ostalo pri dveh domnevah, od katerih nobena ni še dokazana. Vsaj možnost Baradove razlage pa je mogoče vzdržati le tedaj, če je tekla v času kneza Kosmata meja Hrvatske še na Raši. Lj. Hauptmann je že pred tremi desetletji pokazal na dejstva, ki z veliko stopnjo verjetnosti dokazujejo, da je Hrvatska izgubila ozemlje zahodno od Rečine med leti 1064 in 1068, ob vojni, ki jo je z nemške strani vodil kranjsko-istrski krajišnik Ulrik II. Weimar-Orlamünde (n. d., str. 380—387). Že dolgo je znano, da je leta 1102 daroval Ulrik, sin Ulrika II., v bogati darovnici istrskih posestev Oglevu tudi takšna, ki so bila na nekdanjem hrvaškem ozemlju (castra Boljun, »Vranec« = Vranja ali Lovrana, Letaj, Sv. Martin in Kozljak; gl. Fr. Kos, Gradivo IV, št. 5). Od leta 1152 nosi vnuk Ulrika II. (po hčeri Willibrordi) naslov dux de Meran (Meran = ozemlje med Rašo in Rečino!), ki je po Konradovi hčeri prešel na Andeške grofe. Tudi oglejska posest ob Kvarnerju med Plominom in Lovrano, ki jo leta 1153 omenja arabski geograf Idrisi, je z darovnico iz leta 1102 zvezana z Ulrikom II. Edino neznanko, kvarnerske fevde puljske cerkve in razširjenje puljske škofije do Reke pa je nedavno pojasnil E. Klebel (Über die Städte Istriens, zbornik Studien zu den Anfängen des europäischen Städtewesens, 1958, str. 56—60). Freisinski škof Ellenhard (1058—1078) je v spisku škofov označen kot »Meranski«; isto redko osebno ime nosi prošt v Schlierseeju na Bavarskem, ki je dokazljiv kot puljski škof med leti 1072—1118; leta 1130 nosi isto ime freisinski stolni prošt in med leti 1143 in 1153 neki Ellenhard Labinski v Kloster-Neuburgu v Avstriji. Tako družinska posest v Labinu kot posvetno in cerkveno razširjenje Pulja ima svoje korenine očitno v času, ko sta se freisinski škof in njegov sorodnik, poznejši puljski škof, udeležila osvajanja hrvaškega dela Istre.¹ Obe črti — Weimar-Orlamündska in Ellenhardska — se torej združujeta v šestdesetih letih 11. stoletja, ko hrani tudi Chronicon pictum Vindobonense spomin na vojno med Karantanci in Hrvati. Kronika sicer trdi, da je Zvonimir povrnil »obmejno ozemlje Dalmacije« (marchia Dalmatie ima pač le samo ta

¹ Freisinski škof Ellenhard je poleg tega pridobil 1062 samostanu sv. Andreja v Freisingu posest v Piranu in Novem gradu, sebi pa 1067 sedem vasi pri Dekanih in Bujah (Fr. Kos, Gradivo III, 1911, št. 223 in 251), hkrati pa je utemeljitelj freisinske posesti ob Krki, kjer se je prav tako širila Kranjska na škodo Hrvatske proti Gorjancem (P. Blaznik, Zemljiška gospodstva v območju freisinsko-dolenjske posesti, SAZU, Razprave razreda za zgodovinske in družbene vede IV/6, 1958, str. 5).

pomen) s pomočjo Salamona in Gejze. Čeprav je bila podlaga tega sporočila zapisana že v 11. stoletju (C. A. Macartney, *The medieval Hungarian Historians*, 1953, str. 135 in 20), pa je ob poznem pisanju sedanje oblike (1308) sporočilo vendarle tako pokvarjeno (Zvonimir se imenuje že rex Dalmatiae, Karantanci pa naj bi osvojili v vojni vso Dalmacijo!), da se na to trditev ni mogoče opreti. Baradova razlaga izraza krajina je torej nemogoča. S tem pa je izgubila svoj pomen tudi njegova razlaga Sergijevega pohoda, ki pa ne glede na legendarni značaj vira itak ne daje nikakršnega podatka o »Krajini«. Saj ni gotovo niti to, kje je bilo težišče Sergijeve oblasti, čeprav je pohod bil pripravljen na Krku. Posredni Baradovi dokazi »Krajine« pa niso takšne vrste, da bi sami zase sploh karkoli dokazovali.

DIE FRAGE DER KROATISCHEN »MARK« IM KVARNER

Zusammenfassung

D. Verf. analysiert die gesamte Beweisführung zu Gunsten des Bestehens einer besonderen Mark des kroatischen Staates am Nordende des Kvarners seit dem 9. bis in den Anfang des 12. Jhdts. (Barada, Beuc, Suić, Mandić); seine kritische Prüfung aller Beweise zeigt, daß diese Annahme fehlerhaft ist und daß das Gebiet von Raša bis Rijeka (Fiume) schon um 1060—1070 als Merania (das Gebiet am Meere) der Markgrafschaft Istrien (und dem mittelalterlichen Deutschen Reiche) angegliedert worden ist.

ZADRUŽNI NAGIBI PRI CEHOVSKIH ROKODELCIH IN PRVA OBRTNIŠKA ZADRUGA V LJUBLJANI

Dr. Ivan Slokar

Kjer ne zadostujejo moči posameznika za premagovanje časovnih nepravil ali pa za zagotovitev življenjskih potreb, se mora človek zateči h kolektivizmu, ki poveča njegovo odporno moč in mu nudi učinkovitejšo zaščito. Ta pojav opažamo celo v živalskem svetu pri nastopih v rojih, jatah, tropih, trumah in krdelih.

V gospodarski zgodovini naletimo pri rokodelcih že v srednjem veku na težnje h kolektivni samopomoči, ki je značilna za poznejše zadružništvo. K temu je silila obrtnike bojazen pred poslabšanjem življenjske ravni. Dokler ni bilo za obrt nobenega pravnega reda in se je moral pri stanovski družbeni ureditvi vsak stan sam boriti za svoj obstanek, so bile za uspešno obrambo potrebne stanovske organizacije. Kot drugje so nastale tudi v Ljubljani rokodelske korporacije, cehi, ki so imeli svoja pravila ali tako imenovane svoboščine potrjene od deželnega kneza ali vsaj od mestnega zastopstva. S tem so postala pravila zakon za zadevno rokodelsko panogo, zakon, ki je bil obvezen za včlanjene obrtnike kakor tudi za oblasti. Najstarejši ljubljanski ceh je bil krznarski, kateremu so bila potrjena pravila leta 1370, sledili so mu leta 1399 krojaški, leta 1451 kovaški in leta 1478 čevljarški ceh.

Ceh je zagotavljal včlanjenim mojstrom monopolni položaj. Nihče drugi ni smel izvrševati zadevne obrti na območju ceha. Pravila so urejevala medsebojno razmerje mojstrov, ščitila so jih zoper zunanjo konkurenco in zoper